

Manual d'instruccions

No se m'acut millor manera d'accedir a un poema que identificar, primer, l'experiència humana de què parla —intuir-la, constatar-la, rectificar-la si cal—, i, després, fruit-ne l'expressió. Perquè no es pot contemplar —i fruit— l'expressió, que és justament la que revela la informació pròpiament literària, sense identificar, primer, de què parla. Per això no se m'acut tampoc millor manera d'invitar el lector a llegir *On mai no fosqueja* que recomanar-li exactament això, perquè els poemes de Joan Manuel Homar ho estimulen, ho permeten i ho aconsegueixen. Només d'alguns poetes es pot dir això.

Aquest procés de la lectura és molt més simple d'experimentar que d'explicar. Sobretot quan, com en aquests poemes, la forma és límpida —elegant, transparent— i el sentiment que s'hi expressa no queda escanyat per l'anècdota. Per constatar-ho, val la pena llegir el segon haiku d'*On mai no fosqueja* —el primer fa gairebé només d'explicació del títol del llibre— que diu:

«Illes a popa,
melangia a coberta.
La mà de l'aigua,
de la nau el solc esborra.
Com la pell, la ferida.»

No sembla arriscat intuir que s'està parlant d'enyorança: la referència a la «melangia» no ens deixa perdre. D'enyorança,

també sembla clar, d'unes illes que es deixen enrere i, per tant, d'un territori i, probablement, d'un paisatge, d'una gent o d'uns records —positius, valorats— que s'hi han viscut. Té interès saber que l'autor d'aquests versos és de nissaga mallorquina i que confessa que estima i que, a vegades, enyora Mallorca. Però reduir-ho a això restringeix la informació a mera curiositat biogràfica. L'enyorança del poema, en canvi, pel sol fet de ser en un text literari —la qual cosa ens invita a una lectura no preferentment referencial del text— i per l'ambigüitat de l'al·lusió, ens revela una experiència humana que no és significativa només per a l'autor —universal, se'n diu una mica emfàticament— i que identifiquem en el poema, però que també reconeixem com una experiència humana comuna. També nostra. Per això, podem admirar-ne l'expressió.

Identificat el sentiment bàsic, ja podem contemplar-ne l'expressió: mots, sintaxi, mètrica, recursos retòrics, gènere, estructura. La contemplació del text esdevé aleshores —indissociablement— admiració per l'expressió i acreixement de la informació. Una informació cada vegada més subtilment complexa. Per complexitat entenem, sigui dit de pas, la convergència d'informacions —intel·lectuals, sensorials, afectives— a vegades contradictòries —com qualsevol de les nostres experiències reals abans de momificar-les en concepte— integrades en el que n'hem dit, el sentit. Això és el que s'esdevé, d'entrada, quan contemplem la imatge d'aquest poema: la del jo a la coberta d'un vaixell que s'allunya de les illes.

Però el que importa no és el que refereix en aquest punt el poema, sinó la manera com ho refereix: aquest «Illes a popa/melangia a coberta» tan sobri, tan sec, tan precís. És exactament el contrari de demorar-se en una descripció de l'espai o de complaure's en una amplifació morosa del jo i del sentiment que l'embarga. Primer el text ens presenta el fet essencial i ineluctable que és la causa de l'emoció: «illes a popa». Dit d'una manera tan singular —sobtada, directa— que associa a l'al·lusió la manera com és experimentada: amb l'estoïcisme que escau al fet consumat d'unes illes que ja són «a popa», com una obvietat in-

eludible. I a continuació no és el jo, sinó el que sent aquest jo, el que importa: «melangia a coberta». L'essència, sense anècdota. Quan parlava d'admirar l'expressió, parlava d'això. Afirmar, no exhibeix; constata, no qüestiona. Haig de confessar que aquesta sobrietat —implacable— em commou.

Però l'essencial del poema està en els dos versos que segueixen i que ens transmeten les dues imatges bàsiques del poema: primer, la del solc que obre el vaixell en el mar seguida d'una afirmació menys previsible: la de la rapidesa amb què l'aigua n'esborra el rastre. Aquí, el dolor de la melangia esdevé la darrera oportunitat de viure el que s'estima, perquè aviat s'esvanirà. I després la imatge de la ferida que identifica la melangia amb una lesió dolorosa, però que, com l'aigua, quan la pell la sani desapareixerà: també el senyal de la ferida és l'últim —inútil— fre a l'implacable pas del temps que tot ho esborra. Fins i tot, dissortadament, la memòria del que hem estimat.

I la manera d'expressar això és també esplèndida: l'aigua que esborra el solc és com una mà. No és una agressió forçada per algú o alguna cosa, sinó el lleu gest humà d'una mà que és a mig camí d'acaronar i esborrar. Un gest, per tant natural i, com a tal, inevitable. I, paral·lelament, «Com la pell, la ferida», perquè la pell regenerada és la imatge del temps destructor viscut com un procés benigne i implacable alhora. Per això parlava de complexitat, perquè convergeix en aquest sentiment la consciència d'un fenomen natural —curatiu, regenerador— però també d'un procés destructiu de l'únic rastre que ens queda del que encara estimem. Excel·lent poema.

I com aquest, quaranta-dos poemes —alguns d'excel·lents— agrupats en dues seccions —«Les hores cedides» i «On la llum canta»— aplegats sota el magnífic títol d'*On mai no fosqueja*. I em sembla que el títol és magnífic perquè en el primer poema —«El blau de Vermeer»— l'autor parla de «territoris on mai no fosqueja» i aquests territoris són tres meravellosos espais artístics: la vil·la Foscari de l'arquitecte Andrea Palladio (1508-1580), el blau del pintor Johannes Vermeer (1632-1675) i les

suites del músic Johann Sebastian Bach (1685-1750). És una poètica. I una poètica que no es restringeix a un sol art o a una sola escola (del XVI, del XVII o del XVIII, tant se val) sinó que afirma un estil sobri i elegant en què coincideixen dues característiques substancials: la sobrietat de la construcció i una emocionant intensitat. De pocs es pot dir això, però d'aquests pocs s'ha de dir que han creat un art lluminós i càlid «on mai no fosqueja». Si aquest és el model, el desig de la lectura està assegurat. I d'aquest model, el lector en trobarà un ressò en aquestes pàgines.

El primer bloc —«Les hores cedides»— inclou vint-i-dos poemes que tenen en comú, em sembla, la insatisfacció. Una insatisfacció que, en mostrar-ne la causa, revela el sentit de cadascun d'aquests textos: la grandesa de l'objectiu («la pura exaltació de l'ésser») que no troba una forma capaç d'expressar-la,¹ el poder destructor del temps («En va intento accedir al record»),² la lucidesa del buit («quan n'èsguardes els ulls, en davalla un silenci polar»),³ la falta de seguretats i alternatives («sommàmbul per la casa sense ànima»),⁴ la pròpia indecisió («enfebrat, se'm podreix»),⁵ l'entorn negatiu («rostres amb la nit instal·lada»),⁶ o la impostura («com un músic fingit»).⁷ M'agradaria parlar, un a un, de tots aquests poemes: del sentiment que revelen i de la imatge —de les imatges— amb què se'ns comuniquen (el mar, la palmera, la màscara, el capvespre plujós, la infecció, el codony, el vent, el taronger, el lleopard, onades groc llimona, l'escala mecànica, els núvols, la piscina d'hivern —òptima—, la neu, el músic d'orquestra, a més de dues referències cultes: *El tercer home* de Carol Reed i *L'illa del tresor* de Stevenson. Imatges associades a colors —un aspecte que singularitza la poesia de Joan Manuel—, a sensacions, a textures, a sons.

1. A «Persevero en l'intent».

2. En aquest poema («En va intento accedir al record») i també a «Illes a popa», o a l'excel·lent «A vegades creus que la vida i els dies», o a «Pare», el més personal potser, que evoca el que compartia i el que l'allunyava del seu pare; o, també, a «L'illa del tresor».

3. A «De l'or i de la vida, què fer-ne?».

4. A «La realitat és un joc de perspectives». I també a «El vent té el color de la sorra», «Certeses», «Aquest vespre és tan tendre com cruel», «Cau la llum en el pòsit de la tarda», «Les hores cedides a la dissort», «The land of plenty» o «El tercer home»: un conjunt esplèndid.

5. A «Enfebrat, se'm podreix el pit». I també a «Per anar ja no sé on».

6. A «És una època tan dolenta». I també a «Però ara el temps ha canviat» i a «Gramàtica dels possessius».

7. A «Impostures».

Però el que cal subratllar, em sembla, són sobretot dos aspectes: primer, la concentració —m'agradaria saber-ho dir millor— amb què cada poema revela una sensació —sentiment, impressió o vivència— que ens arriba amb un traç net sense dispersions ni anècdotes. Més a prop, per a entendre'ns, d'*El clavecí ben temperat* que d'una simfonia de Brahms, més a prop de Mies van de Rohe que de Francesco Borromini. Línies netes al servei de sentiments humans complexos, febleses incloses. I el segon aspecte que em sembla que val la pena subratllar és que aquesta mena d'insatisfacció —m'excuso per simplificar-ho tant— que constitueix el sentit del poema no és una oportunitat per a filtrar-hi una lliçó aproximadament moral o una exhibició aproximadament lírica. Només l'experiència.

La segona part del llibre —«On la llum canta»— inclou vint poemes. Són com el contrapunt dels anteriors i creen aleshores en el si del llibre l'estructura impecable de la complexitat. El lector, però, farà bé de no esperar el contrari del que s'ha mostrat abans —la insatisfacció, el temps que tot ho devora, la inseguretats, l'entorn— perquè l'autor no es ven la lucidesa per poder sorprendre enginyosament amb una paradoxa. El món és el mateix. Però hi ha moments, sembla dir-nos, en què la llum és present a les nostres vides i el poeta la canta. I aquesta llum està associada, gairebé sempre, a l'amor. No a l'amor com un sentiment privat de qui parla, sinó a l'amor —el desig, la passió, el record— que es comparteix. Tan nítidament com en l'anterior bloc.

Una manera d'expressar el poder de l'amor —amor dels cossos i dels sentiments— és el rastre, aquest sí, que perdura. O dit d'una manera emfàtica, que és memorable. Ho diu de moltes maneres i, així, per exemple, en un poema escrit a la manera de Brossa, on després d'amplificar amb paral·lelismes la frase «Aquest és el llibre que l'amant li regala per Sant Jordi» a la fi, conclou citant el *Paradís* del Dant: «I quan ja no hi haurà ni amants ni llibres ni roses, els àtoms d'aquell amor que movia el sol i les estrelles encara escamparan l'emoció».⁸ Era un joc

8. «Sant Jordi brossià».

literari, però ni en el joc s'oblida que el rastre de l'amor perdura. Quan no és un joc, l'afirmació és més explícita perquè si alguna cosa dilueix un record valuós és perquè el present —físicament enamorat— ho és més: és «el sol polar del migdia» el que esvaeix «la nostàlgia dels dies feliços»⁹ i converteix en estímul, i no en barrera, la fredor de l'entorn.¹⁰ Ho reitera: «La passió mai no oblida el teu rostre»,¹¹ «Del fons taronja del record, emergeix el teu rostre»¹² i, sobretot —un dels millors poemes del llibre—, quan evoca el record d'un feliç dia de novembre que «guardava encara l'escalfor de les nits d'agost».¹³

La clau d'aquesta memòria dels moments feliços és l'excel·lent —refinada, intensa— referència que fa el poeta a l'amor físic, a la companyia, al desig i també a la passió: són els «incendis» que «ens mantenen insomnes»,¹⁴ és «la fúria i la desmesura dels dies excessius»,¹⁵ o el «Digue'm a poc a poc que cada dia em busques».¹⁶ I, en un dels millors poemes del llibre, la relació s'explicita en la imatge d'una partida de tennis en què «només compta la fonda alegria de jugar amb tu».¹⁷ Aquesta passió és la vencedora del temps que tot ho devora —«Amb tu el temps s'atura al lllindar»—¹⁸ o la destructora dels límits i les barreres: «retrobo el teu cos [...] que bes a bes aboleix tots els murs».¹⁹ És, en definitiva, l'espai «On la llum canta».

En l'estructura que creen aquests dos grups de poemes —«Les hores cedides» i «On la llum canta»— l'accent recau finalment, em sembla, sobre el segon —l'amorós «On la llum canta»— que adquireix un aire de resposta i, per tant, d'afirmació que redueix «Les hores cedides» a context —sovint gris— de la llum i que n'emfatitza el valor. Potser per això el conjunt es

9. A «Al carrer el fred és vivíssim». És l'«ahir enamorat» de la «Cançó d'agost».

10. Ho reitera esplèndidament a «La bellesa del món».

11. A «La passió mai no oblida el teu rostre».

12. A «Del fons taronja del record». I també a «Allà on la memòria es dilata».

13. «Celebració».

14. A «Aigua de setembre».

15. A «Oblida els temors».

16. A «Digue'm a poc a poc que cada dia».

17. «Pilota de partit».

18. A «Amb tu el temps s'atura al lllindar».

19. A «Arriba la pàl·lida llum de novembre».

titula justament: *On mai no fosqueja* i acaba amb un poema²⁰ en què un vaixell, ben diferent del del segon poema, entra a l'illa rodejada d'un mar homèricament «vinós», «on hi cuso els dies amb el fil d'or de l'alegria, i encara hi ha repòs en l'esplendor». El cercle es tanca i, en el centre, la llum.

Hi ha, encara, tres poemes que fan referència a la literatura²¹ i en què aquest espai, lluminós també, dels textos literaris —Joan Manuel Homar s'hi dedica com a professor de la Universitat de Barcelona— és compartit. Més encara, un reverbera en l'altre. La qual cosa indica una valoració molt singular —escoltar, sentir, viure— de la literatura que comparteixo i valoro. Fins i tot quan tem que la del poema sigui «una llum intransitiva» el text és, amb més força encara, una afirmació del seu valor i del seu sentit.

És el valor i el sentit dels poemes que el lector està a punt de llegir i que necessiten els lectors per manifestar tot el que potencialment expressen. Perquè, com va escriure J. L. Borges citant —aproximadament— *Els principis del coneixement humà* de George Berkeley: «El gust de la poma no s'esdevé en la fruita sinó en el contacte de la fruita amb el paladar.» Joan Manuel Homar ha posat aquest fruit preciós al nostre abast, però és només en el nostre paladar de lectors on aquest text revelarà plenament el seu sentit.

Ramon PLA I ARXÉ

20. A «Cala Magrana».

21. A «El rostre, a penes», «Ell s'ha girat» i «Et retornen la llum, els ulls que mires».

Illes a popa,
melangia a coberta.
La mà de l'aigua,
de la nau el solc esborra.
Com la pell, la ferida.

De l'or i de la vida, què fer-ne?
Quan n'esguardes els ulls,
en davalla un silenci polar,
i penses que també ens acomplim
en el destí de les palmeres,
quan l'aire desnua els seus cabells tebis
i no saps de què ens amaguem.